

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԴԱՆԻԵԼՅԱՆ ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՍՏՅՈՊԱՅԻ

ԳՈՐԾԱՐԱՐ ՇՐՋԱՆԱՌՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ՁԵՎՈՎ
ԿՆՔՎՈՂ ԳՈՐԾԱՐՔՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ
(ԻՐԱՎԱՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ)

ԺԲ.00.03 Մասնավոր իրավունք (քաղաքացիական, առևտրային, միջազգային մասնավոր, ընտանեկան, աշխատանքային, սոցիալական ապահովության իրավունք) մասնագիտությամբ իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի զիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ – 2017

ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

ДАНИЕЛЯН ВАРДУИ СТЕПАНОВНА

ПРОБЛЕМЫ ЮРИДИЧЕСКОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СДЕЛОК
ЗАКЛЮЧАЕМЫХ В ЭЛЕКТРОННОЙ ФОРМЕ В ДЕЛОВОМ ОБОРОТЕ
(СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ)

АВТОРЕФЕРАТ

Диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – Частное право: гражданское право; торговое (коммерческое) право; международное частное право; семейное право; трудовое право; право социального обеспечения

ЕРЕВАН-2017

Ատենախոսության թեման հաստատվել է
Երևանի պետական համալսարանում

- Գիտական ղեկավար՝ իրավաբանական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր Ա. Մ. Հայկյանց
- Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝ իրավաբանական գիտությունների
դոկտոր, պրոֆեսոր Տ. Կ. Բարսեղյան
- իրավաբանական գիտությունների
թեկնածու Ն. Ա. Կարապետյան

Առաջատար կազմակերպություն՝ Հայ-Ռուսական համալսարան

Պաշտպանությունը կայանալու է 2017թ. հուլիսի 4-ին, ժամը 11⁰⁰-ին
Երևանի պետական համալսարանում (0025, ք. Երևան, Ալեք Մանուկյան 1)
գործող ԲՈՀ-ի իրավագիտության 001 մասնագիտական խորհրդի
նիստում:

Ատենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Երևանի պետական
համալսարանի գրադարանի գիտաշխատողների ընթերցասրահում:

Սեղմագիրն առաքված է 2017թ. հունիսի 2-ին:

Մասնագիտական խորհրդի գիտ. քարտուղար,
իրավ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Ա. Ա. Մանասյան

Тема диссертации утверждена в
Ереванском государственном университете

- Научный руководитель: доктор юридических наук,
профессор А. М. Айкянц
- Официальные оппоненты: доктор юридических наук,
профессор Т. К. Барсебян
- кандидат юридических
наук Н. А. Карапетян

Ведущая организация: Российско-Армянский университет

Защита состоится 4 июля 2017 г. в 11⁰⁰ часов на заседании Специализированного совета ВАК 001 по юриспруденции при Ереванском государственном университете (0025, г. Ереван, ул. Алека Манукяна 1).

С диссертацией можно ознакомиться в читальном зале научных работников библиотеки ЕГУ.

Автореферат разослан 2 июня 2017 г.

Ученый секретарь специализированного совета,
кандидат юридических наук, доцент А.А.Манасян

Ատենախոսության ընդհանուր բնութագիրը

Ատենախոսության թեմայի արդիականությունը: 20-րդ դարի ավարտը նշանավորվել է այնպիսի իրադարձությամբ, որն էապես փոխել է աշխարհում ավանդական առևտրի ընկալումներն ու մարդկանց գիտակցությունը: Խոսքը համացանցի ստեղծման մասին է, որը կրճատել է տարածությունը, արագացրել տեղեկատվության փոխանակումը: Գործարարական հարաբերությունների մասնակիցները չեն հերքում համացանցի և նորագույն տեխնոլոգիաների ազդեցությունն իրենց գործունեության, ինչպես նաև ավանդական առևտրի էության և իրականացման ձևի փոխակերպման վրա: Համացանցը, այդուհանդերձ, կանգնեցրել է հասարակությանը առկա ընկալումների վերաիմաստավորման փաստի առջև:

Ներկայումս տնտեսական զարգացման հիմնական խթանիչներից են համարվում հաղորդակցության և տեղեկատվական տեխնոլոգիաները և արդիական են դառնում ոչ միայն վաճառող-գնորդների միջև համացանցով տվյալների փոխանակման արդյունքում կնքված գործարքները, այլև հենց էլեկտրոնային միջավայրում, այսինքն կայքերի և գնորդների միջև առաջացող առևտրային հարաբերությունները: Էլեկտրոնային տեխնոլոգիաները փոխել են տեխնոլոգիական, տնտեսական, քաղաքական և սոցիալական կյանքը: Ժամանակակից տեխնոլոգիաների շնորհիվ հաղորդակցության փոխանակումը կատարելագործվել է, լայն տարածում է ստացել էլեկտրոնային հեռահաղորդակցության համակարգերի կիրառությունը գործարարության բնագավառում, ըստ այդմ առավել հաճախակի է դառնում էլեկտրոնային միջոցներով պայմանագրերի կնքումը: Քաղաքացիական իրավունքի սուբյեկտները, ուղարկելով էլեկտրոնային օֆերտաներ և ակցեպտներ, կնքում են պայմանագրեր, կատարում այդ պայմանագրերից բխող իրենց պարտավորությունները և երբեմն անգամ լուծում այդ պայմանագրերի շուրջ ծագած վեճերն օնլայն հարթակներում:

Հայաստանում նույնպես էլեկտրոնային առևտուրը համարձակ քայլերով զարգանում է: Էլեկտրոնային ձևով գործարքների կնքմանը խթանում են ազգային ծրագրային լուծումներն ու նախաձեռնությունները, բանկային ոլորտում արդեն իսկ տարածված ինտերնետային բանկինգի հնարավորությունները, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության (այսուհետ՝ ՀՀ) Կենտրոնական բանկի վարած քաղաքականությունը էլեկտրոնային փողերի և միջազգային տարբեր էլեկտրոնային վճարամիջոցների ներդրման կապակցությամբ:

Էլեկտրոնային առևտրին և ընդհանրապես համացանցի ընձեռած հնարավորություններին ի սկզբանե անդրադարձ են կատարել տնտեսագետները, ովքեր, ընկալելով գործարարների համար ստեղծված անսահմանափակ նոր հնարավորությունները, անմիջապես փորձել են վերհանել հաջողակ ու տապալված գործարարների էլեկտրոնային փորձառությունը ու առաջադրել

բիզնես կանոններ համացանցում հաջողության հասնելու ու արագ տնտեսական աճ արձանագրելու համար: Իրավագիտության ոլորտում, սակայն, այսպիսի առաջընթացը հանգեցրել է մի շարք տեսական ու գործնական խնդիրների: Գործող իրավական լուծումներն ու մեխանիզմները, որոնք ստեղծվել էին կարգավորելու ավանդական գործարարությունը, չեն կարող օգտագործվել կարգավորելու այն հարաբերությունները, որոնք ծագում են համացանցի կիրառմամբ:

Նոր իրականությունը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ քաղաքացիական օրենսդրությամբ կարգավորվող հասարակական հարաբերությունների կազմում առկա են որակապես նոր հարաբերություններ, որոնք անհրաժեշտ կարգավորման կարիք ունեն: Սակայն էլեկտրոնային միջավայր մուտք գործած Հայաստանի Հանրապետության (այսուհետ՝ ՀՀ) իրավաստեղծ և իրավակիրառ պրակտիկայի ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ էլեկտրոնային միջավայրում ծագած հարաբերությունները արդի օրենսդրության պայմաններում համալիր չեն կարգավորվում, լիարժեք կերպով չի ապահովվում այդ հարաբերությունների մասնակիցների իրավունքների ու շահերի պաշտպանությունը: Դժվարությունները ծագել են իրավունքի մի շարք ճյուղերում. *քաղաքացիական իրավունքում* էլեկտրոնային տվյալների փոխանակմամբ պայմանագրերի կնքման, համացանցով կնքված գործարքների, կատարված էլեկտրոնային վճարումների, էլեկտրոնային թվային ստորագրության լեգիտիմության, ինչպես նաև հեղինակային իրավունքների պաշտպանության կապակցությամբ, *քաղաքացիական դատավարության ոլորտում* համակարգչային ցանցերով կնքված գործարքների դատական պաշտպանության կապակցությամբ, *ֆինանսական իրավունքում* հարկային ու մաքսային խնդիրների կապակցությամբ:

Վերոնշյալ խնդիրների առկայությունն էլ ստեղծել է մի իրավիճակ, երբ անհրաժեշտ է վերանայել էլեկտրոնային միջոցներով գործարքների կնքման ձևի, օֆերտայի, ակցեպտի, դրանց հետկանչի, պայմանագրի կնքման պահի, էլեկտրոնային միջավայրում սպառողների իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ մեր մոտեցումները և լուծել այս ոլորտում առկա ինչպես տեսական, այնպես էլ գործնական հիմնահարցերը:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Հետազոտության նպատակը էլեկտրոնային միջավայրում պայմանագրերի կնքման տեսական և գործնական մասնավոր իրավական հիմնախնդիրների ուսումնասիրությունն է, կատարված հետազոտության արդյունքների հիման վրա օրենսդրության դրույթների կատարելագործմանն ուղղված առաջարկների մշակումը:

Նշված նպատակներին հասնելու համար խնդիր է դրվել.

- ուսումնասիրել էլեկտրոնային գործարքների, հատկապես էլեկտրոնային պայմանագրերի ձևավորման պատմությունը,
- հետազոտել գործարքի կնքման գրավոր ձևի առանձնահատկություն-

ները՝ ուշադրություն դարձնելով գրավոր փաստաթղթի ու ձեռագիր ստորագրության գործառնություններին,

- վեր հանել էլեկտրոնային միջոցներով կնքվող գործարքների առանձնահատկությունները՝ առանձնացնելով էլեկտրոնային փաստաթղթի ու էլեկտրոնային ստորագրության վերաբերյալ առկա նոտեցումներն ու վերջիններիս գործառնությունները,

- համեմատել գրավոր ձևով կնքվող գործարքների առանձնահատկությունները էլեկտրոնային միջոցներով կնքվող գործարքների հետ՝ որոշելով այս ինստիտուտի գործառնության հիմնական ուղղությունները և հեռանկարները և գիտության մեջ գործարքի կնքման երրորդ ձևի առանձնացումը,

- էլեկտրոնային պայմանագրերի կնքման եղանակների ուսումնասիրման արդյունքում ճշգրտել ու հստակեցնել էլեկտրոնային միջոցներով փոխանակվող օֆերտայի, ակցեպտի, դրանց հետկանչի, պայմանագրի կնքման պահի և վայրի որոշման առանձնահատկությունները,

- վերլուծել էլեկտրոնային միջոցներով պայմանագրերի կնքումն առանձին ոլորտներում՝ առանձնացնելով սպառողների իրավունքների պաշտպանության հնարավոր մեխանիզմների արդյունավետության վերինումն ու փոխադրումների ոլորտում էլեկտրոնային կոնոսամենտի լայն կիրառության մարտահրավերները,

- ուսումնասիրել էլեկտրոնային պայմանագրերի առանձնահատկությունները կարգավորող հայրենական օրենսդրությունը, հետազոտել արտասահմանյան իրավակարգավորումներն ու դատական պրակտիկան, գնահատել ՀՀ-ում առկա կարգավորման արդյունավետությունը ու բացահայտել օրենսդրական բացերը,

- կատարված հետազոտության արդյունքների հիման վրա մշակել և ներկայացնել էլեկտրոնային պայմանագրերի առանձնահատկությունները կարգավորող քաղաքացիական օրենսդրության դրույթների կատարելագործման առաջարկներ՝ այդպիսով նպաստելով քննարկվող ինստիտուտի ամրապնդմանը և արագացմանը:

Հետազոտության օբյեկտը և առարկան: Հետազոտության օբյեկտ են հանդիսանում էլեկտրոնային օֆերտայի, ակցեպտի, դրանց հետկանչի, էլեկտրոնային միջոցներով պայմանագրերի կնքման պահի, էլեկտրոնային միջավայրում սպառողների իրավունքների պաշտպանության հետ կապված հարաբերությունները: Որպես հետազոտության առարկա հանդես է գալիս էլեկտրոնային միջոցներով պայմանագրերի կնքման ինստիտուտը և իրավական կարգավորման առկա հիմնախնդիրները:

Հետազոտության թեմայի մշակվածության աստիճանը և տեսական հիմքը: էլեկտրոնային միջոցներով գործարքների, հատկապես պայմանագրերի կնքումը սկսել է դառնալ տարբեր ուսումնասիրությունների առարկա՝ միայն

1990-ական թվականների վերջից սկսած: Այս կապակցությամբ առավել խորը վերլուծություններ կատարվել են հատկապես ամերիկյան և եվրոպական համալսարանների և գիտնականների կողմից, սակայն անհրաժեշտ է նկատել, որ այդպիսիք մեծամասամբ տնտեսագիտական հետազոտություններ են: Միավորված ազգերի կազմակերպության (այսուհետ՝ ՄԱԿ) Միջազգային առևտրային իրավունքի հանձնաժողովի կողմից մուշալյին մի շարք օրենքների մշակմամբ արևմտյան երկրներում էլեկտրոնային առևտրի ոլորտում սկսվեցին ու այդուհետ շարունակվեցին նաև իրավական վերլուծությունները: Ռուսական իրավագիտական միտքը նույնպես սկսել է անդրադառնալ էլեկտրոնային ձևի հետ կապված խնդիրների վերհանմանն ու ուսումնասիրությանը, սակայն այդպիսիք դեռ համալիր բնույթ չեն կրում: Հայկական իրականության մեջ տեսական ուսումնասիրություններ գործարքի կնքման էլեկտրոնային ձևի, էլեկտրոնային միջոցներով պայմանագրերի կնքման վերաբերյալ իսպառ բացակայում են:

Հետազոտության տեսական հիմքը ձևավորվել է պայմանագրերի կնքման էլեկտրոնային ձևի առանձնահատկություններին նվիրված արտասահմանյան աղբյուրներից: Դրանց շարքում հատկապես կարելի է առանձնացնել Պ. Թոդի, Ջ. Պոլի, Գ. Ջեկոխի, Ս. Դեբատիստայի, Ջ. Դիքի, Լ. Դեմատեոյի, Ա. Ջաժիգալկինի, Յ. Կարեվի, Դ. Կոզլեի, Ի. Կուզմինի, Ե. Սիբիրսկայի և այլոց աշխատությունները:

Հետազոտության իրավական և փորձառական հիմքը: Հետազոտության իրավական և գործնական հիմք են հանդիսացել էլեկտրոնային պայմանագրերի իրավական կարգավորում նախատեսող ՀՀ օրենսդրությունը, միջազգային իրավական ակտերը, օտարերկրյա մի շարք պետությունների օրենսդրական ակտերը, ինչպես նաև արտասահմանյան և ներպետական դատական պրակտիկայի նյութերը:

Հետազոտության մեթոդաբանական հիմքը: Հետազոտությունն իրականացվել է համընդհանուր՝ դիալեկտիկայի և պատմական, համատեսական՝ ինդուկցիայի, դեդուկցիայի, անալիզի, սինթեզի, անալոզիայի, քննադատական, ինչպես նաև մասնագիտական՝ համակարգակառուցվածքային, համեմատական-իրավական մեթոդների օգտագործմամբ:

Հետազոտության գիտական նորույթը: Հետազոտությունը հայ իրավագիտության մեջ առաջին ուսումնասիրությունն է, որտեղ փորձ է արվել համալիր և բազմակողմանի քննարկել էլեկտրոնային ձևով գործարքների, հատկապես պայմանագրերի կնքումը, բացահայտել էլեկտրոնային միջոցներով գործարքի կնքման գրավոր ձևի էությունը ու առանձնահատկությունները, առաջարկվել է տեսության մեջ այն դիտարկել առանձին՝ որպես գործարքի կնքման յուրօրինակ ձև իր առանձնահատկություններով: Աշխատանքում վերլուծության են ենթարկվել էլեկտրոնային միջոցներով պայմանագրերի կնքման ընթացքում ծագող բազմաթիվ իրավական խնդիրները

ներկայիս իրավակարգավորման շրջանակներում, սպառողների իրավունքների անարդյունավետ պաշտպանությունն ու դրա ամրապնդմանն ուղղված հնարավոր մեխանիզմները, փոխադրումների ոլորտում էլեկտրոնային կոնսամենտի կիրառությանը խոչընդոտող գործնական հիմնախնդիրները: Ներպետական, արտասահմանյան, միջազգային իրավական ակտերի վերլուծության, գործնական խնդիրների լուծմանն ուղղված դատական ակտերում արտահայտված դիրքորոշումների ուսումնասիրության արդյունքում կատարվել են ինչպես տեսական եզրահանգումներ, այնպես էլ ներկայացվել են ՀՀ օրենսդրության և հետագայում իրավակիրառ դատական պրակտիկայի կատարելագործմանն ուղղված առաջարկություններ:

Ատենախոսության գիտական նորույթը ակնհայտորեն դրսևորվում է նաև պաշտպանության ներկայացվող դրույթներում և օրենսդրության կատարելագործմանն ուղղված առաջարկներում:

Պաշտպանության ներկայացվող հիմնական դրույթները:

1. Էլեկտրոնային պայմանագրերի առանձնահատկությունները, օրեցօր զարգացող տեխնոլոգիաները, էլեկտրոնային պայմանագրերի կիրառության ոլորտների ընդլայնումն ու միևնույն ժամանակ ինտերնետային մարտահրավերները թույլ են տալիս եզրակացնել, որ առաջիկայում էլեկտրոնային միջոցներով գործարքների կնքման ծավալներն անհամեմատ աճում են ու էլեկտրոնային միջոցներով գործարքների կնքումը հնարավոր է դառնա փաստաթղթային միջոցով գրավոր գործարքների կնքման համեմատ գերակա միջոց: Այս տեսանկյունից հարց է առաջանում, թե որքանով է գործարքի կնքումը էլեկտրոնային միջոցներով համապատասխանում գործարքի փաստաթղթային գրավոր ձևի չափորոշիչներին, նամանավանդ, որ յուրաքանչյուր գործարքի և պայմանագրի տեսակի հետ կապված էլեկտրոնային միջոցները թելադրում են իրենց առանձնահատկություններն ու ըստ այդմ ենթադրում նոր յուրահատուկ իրավակարգավորումներ: Գրավոր և էլեկտրոնային փաստաթղթերի, ձեռագիր ու էլեկտրոնային ստորագրությունների կատարած գործառույթների ուսումնասիրությունից ու համեմատությունից կարելի է հանգել եզրակացության, որ էլեկտրոնային փաստաթուղթն ու էլեկտրոնային ստորագրությունը ոչ միայն կատարում են ձեռագիր փաստաթղթի ու ձեռագիր ստորագրության գործառույթները, այլև ապահովում են մի շարք առավելություններ, որոնք հասանելի չեն ավանդական գրավոր ձևի պարագայում: *Մասնավորապես՝ էլեկտրոնային ձևի դեպքում դուրս է մղվում բնօրինակ և պատճեն փաստաթղթերի խնդիրը, թվային ստորագրության պարագայում բարձրանում է ստորագրողի նույնականացման հուսալիությունը, կրճատվում են ժամանակային և տարածական գործոններն ու դրանց հետ կապված ծախսերը: Բացի այդ, առանձնահատուկ կարգավորում են պահանջել հեղինակի կողմից կատարված*

հետա-գոտության շրջանակներում ընդգրկված բոլոր հարցերը, մասնավորապես՝ օֆերտայի, ակցեպտի, դրանց հետկանչի, պայմանագրի կնքման պահի, սպառողների իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ կարգավորումները, վերացել է կոնոսամենտի երեք օրինակ կազմելու և բեռին ուղեկ-ցելու անհրաժեշտությունը: Ուստի քաղաքացիական իրավունքի տեսության մեջ գործարքների կնքման բանավոր և գրավոր ձևերի հետ միասին առաջարկվում է առանձին քննարկման առարկա դարձնել նաև գործարք-ների կնքման էլեկտրոնային ձևը: Իրավունքի տեսության մեջ գործարքի այս ձևի առանձնացումը թույլ կտա կատարել նպատակաուղղված ուսումնասի-րություններ գործարքի կնքման հենց այս ձևի վերաբերյալ՝ չսահմանա-փակվելով ավանդական լուծումներով, չհամեմատելով այն գործարքի կնք-ման այլ ձևերի հետ և հնարավորություն տալով առաջադրել նորարարական լուծումներ այս յուրօրինակ ոլորտին:

2. «Էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրու-թյան մասին» ՀՀ օրենքում տրված «էլեկտրոնային թվային ստորագրության» հասկացությունը անհարկի սահմանափակում է էլեկտրոնային միջավայրում կիրառվող ու ձանաչվող այլ ստորագրությունները (կողեր, անուն-ազգանուն, հաշիվներ, գաղտնաբառեր) և ձանաչում միայն թվային ստորագրությունների իրավական կարգավիճակը: Հեղինակը, ուսումնասիրելով էլեկտրոնային և թվային ստորագրությունների վերաբերյալ առկա միջազգային կարգավորու-մները, այդ հասկացությունների տարբերություններն ու դրանց հիմքում ընկած հիմնավորումները, ինչպես նաև էլեկտրոնային ստորագրության վերաբերյալ տեսությանը հայտնի մոտեցումներն ու մոդելները, գտնում է, որ էլեկտրոնային թվային ստորագրությունը չի կարող դիտարկվել որպես էլեկտրոնային ստո-րագրության միակ օրենքով պաշտպանվող տեսակ, քանի որ նման կերպ ար-ժեգրվում են հաղորդագրությունն ուղարկողին անհատականացնող առկա այլ լուծումները: Հեղինակն առաջարկում է ինչպես ՀՀ քաղաքացիական իրա-վունքում, այնպես էլ օրենսդրական մակարդակով տարբերակել թվային և է-լեկտրոնային ստորագրությունները:

3. «Էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագ-րության մասին» ՀՀ օրենքը միայն սահմանում է տեղեկատվական համա-կարգի հասկացությունը և չի կարգավորում էլեկտրոնային հաղորդագրու-թյունների ուղարկումն ու ստացումը: Էլեկտրոնային միջոցներով պայմանագ-րերի կնքման եղանակների հետազոտության, միջազգային փորձի հաշվի առմամբ ներպետական իրավակարգավորումների ուսումնասիրությունից կարելի է եզրակացնել, որ ՀՀ-ում գործնականում անհնար կլինի որոշել էլեկտրոնային հաղորդագրությունների ուղարկման ու ստացման պահը՝ հաշվի առնելով վերջիններիս առանձնահատկությունները: Այս առնչությամբ առաջարկվում է որոշել էլեկտրոնային հաղորդագրությունների ուղարկման

պահը և տարբերակել հասցեատիրոջ նշած ու չնշած տեղեկատվական համակարգերին ուղարկվող հաղորդագրությունների ստացմանը պահը:

4. Էլեկտրոնային պայմանագրերը կնքվում են ակնթարթորեն, քանի որ օֆերտան կամ ակցեպտը կարող են ուղարկվել կոճակի մեկ սեղմմամբ վայրկյանների ընթացքում: Նման պարագայում, հաշվի առնելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի կարգավորումները և այն հանգամանքը, որ գործնականում օֆերտայի կամ ակցեպտի հետկանչի վերաբերյալ էլեկտրոնային հաղորդագրությունը գրեթե երբեք էլեկտրոնային օֆերտայի կամ ակցեպտի վերաբերյալ հաղորդագրությունից շուտ չի հասնում, էլեկտրոնային միջոցներով կնքվող պայմանագրերի համար անհնար է դառնում օֆերտայի և ակցեպտի հետկանչի մեխանիզմից օգտվելը: Ուստի հեղինակն առաջարկում է նախատեսել «նտածելու որոշակի ժամկետ» էլեկտրոնային միջոցով կատարվող օֆերտայի և ակցեպտի հետկանչի համար: Պայմանագրի կնքման պահի վերաբերյալ տեսությունների ուսումնասիրության հիման վրա, միևնույն ժամանակ էլեկտրոնային միջոցներով ուղարկվող օֆերտայի և ակցեպտի հետկանչի մեխանիզմի կիրառությամբ պայմանավորված՝ հեղինակը նաև առաջարկում է հստակեցնել էլեկտրոնային միջոցներով կնքվող պայմանագրի կնքման պահը:

5. Էլեկտրոնային ձևով ապրանքներ պատվիրելիս սպառողները կայքում կարողանում են տեսնել միայն իրենց կողմից պատվիրված ապրանքի նկարն ու նկարագրությունը: Ստանալով ապրանքը՝ սպառողը հաճախ հայտնաբերում է, որ այն էականորեն տարբերվում է կայքում առկա ապրանքի նկարագրից կամ պարզապես չի համապատասխանում սպառողի պատկերացումներին ու սպասելիքներին: Ստացվում է, որ էլեկտրոնային ձևով առևտուր կատարելիս սպառողը հայտնվում է անբարենպաստ վիճակում, քանի որ գրկվում է ապրանքը տեսնելու, շոշափելու և այն գնել/չգնելու որոշում կայացնելու հնարավորությունից: Էլեկտրոնային առևտուրը խթանելու, ինչպես նաև գործնականում էլեկտրոնային կայքում գնում կատարած սպառողին խանութում գնում կատարած սպառողի համեմատ վատթարացնող վիճակում չդնելու համար հեղինակը, ԵՄ իրավակարգավորումներին ու միջազգային պրակտիկային համահունչ, առաջարկում է գնորդներին իրավունք ընձեռել ոչ միայն փոխարինել, այլև վերադարձնել ոչ պարենային ապրանքն իրեն հանձնելու պահից 14 օրվա ընթացքում, եթե վաճառողն ավելի երկար ժամկետ չի հայտարարել: Օրենսդրորեն պետք է ամրագրվեն նաև այն բացառությունները, որոնց դեպքում ապրանքը չի կարող վերադարձվել՝ ելնելով այդ ապրանքի առանձնահատկություններից, արագ փչանալուց, կապարակնքումից, տեսականիշերով որոշվող ապրանք լինելուց, համակարգչից ներբեռնվող կամ կրիչով ձեռք բերվող թվային տեղեկատվություն լինելուց:

6. Սպառողներն այժմ հաճախակի են կնքում պայմանագրեր ինտեր-

նետային կայքում կամ էլեկտրոնային հավելվածով: Կայքերը սովորաբար նախատեսում են պայմանագրերի կնքմանն ուղղված մի շարք քայլերի հաջորդականություն: Այդ քայլերը տարբերվում են՝ ըստ կայքերի ու հաճախ սպառողի համար անհասկանալի է լինում, թե իր որ քայլից կամ գործողությունից հետո է պայմանագիրը համարվելու կնքված: Այսինքն՝ հետևելով կայքում նշված քայլերի հաջորդականությանը սպառողը չի իմանում և չի էլ կարողանում կանխատեսել, թե իր կոնկրետ որ քայլը իրավական հետևանքներ կառաջացնի իր կվաճառողի համար: Սպառողների իրավունքների պաշտպանության և էլեկտրոնային կայքում առևտուր կատարելու համար պահանջվող քայլերի կանխատեսելիության տեսանկյունից անհրաժեշտ է նախատեսել մեխանիզմներ, որոնք թույլ կտան սպառողին կանխորոշելու իր կողմից ձեռնարկվելիք քայլերը: Հեղինակը նաև առաջարկում է նախատեսել այն նվազագույն տվյալների ցանկը, որն ինտերնետային կայքը կամ էլեկտրոնային հավելվածը պետք է տեղադրի ու հասանելի դարձնի ցանկացած սպառողի, որպեսզի սպառողի կողմից վաճառողի կամ արտադրողի հետ կապ հաստատելու հնարավորությունը լինի արդյունավետ:

7. Էլեկտրոնային միջոցներով պայմանագրերի կնքումը արագացնում է առևտրաշրջանառությունը և զերծ պահում բազմաթիվ ծախսերից: Այդուհանդերձ, փոխադրումների իրավահարաբերության կողմերը սովորաբար ավանդական փաստաթղթային լուծումների կողմնակից են, քանի որ այդպիսիք վստահություն են ներշնչում ոչ միայն գործարքի կողմերին, այլև ակրեդիտիվով աշխատող ֆինանսական կառույցներին, ուստիև տվյալ բնագավառում փոփոխությունները կատարելը առավել հստակություն ու կանխատեսելիություն է պահանջում: Այս տեսանկյունից հեղինակի կողմից ուսումնասիրվել են թղթային կոնոսամենտների գործառույթները, հետազոտվել է էլեկտրոնային կոնոսամենտների կիրառությունը պրակտիկայում, վերանայվել ՀՀ օրենսդրությունը վեր հանելու, թե արդյոք առկա իրավակարգավորումները որքանով են ձկունություն ապահովում էլեկտրոնային կոնոսամենտների կիրառության համար ՀՀ-ում: Մեր օրենսդրությունը թեև նախատեսում է տիտղոսի ռեգիստր ունենալու հնարավորություն, սակայն այն փաստացի գոյություն չունի: Հեղինակն առաջարկում է «Լիցենզավորման մասին» ՀՀ օրենքում որպես գործունեության առանձին տեսակ նախատեսել տիտղոսի ռեգիստրների կողմից անվանական կամ օրդերային արժեթուղթ հանդիսացող տրանսպորտային փաստաթղթով հավաստված իրավունքների ամրագրման գործունեությունը, ինչպես նաև նախատեսել մի շարք կանոններ, որոնց առկայության դեպքում կարող են ստեղծվել ու արդյունավետ գործել տիտղոսի ռեգիստրներ: Տիտղոսի ռեգիստրում կատարված գրանցումը, ըստի հեղինակի առաջարկի, կունենա նույն իրավական ուժը, ինչ թղթային կոնոսամենտներով իրավունքի փոխանցման դեպքում և կխթանի էլեկտրոնային կոնոսամենտի կիրառությունը փոխադրումների ոլորտում:

Հետազոտության տեսական և գործնական նշանակությունը: Ատենախոսությունը հանդիսանում է էլեկտրոնային առևտրի, գործարքների կնքման էլեկտրոնային ձևի ուսումնասիրությանը, էլեկտրոնային միջոցներով պայմանագրերի կնքման կարգի, սպառողների իրավունքների պաշտպանությանը, էլեկտրոնային կոնոսամենտներին նվիրված առաջին համալիր աշխատանքը հայ իրավագիտության մեջ: Ատենախոսության մեջ արված վերլուծությունների արդյունքները կարող են օգտագործվել քաղաքացիական իրավունք դասընթացի դասավանդման ժամանակ և հետագա գիտական հետազոտություններում, որոնց առարկան որևէ կերպ առնչվում է պայմանագրերի կնքման ձևին, էլեկտրոնային միջավայրում գործարքների կնքմանը, էլեկտրոնային փաստաթղթաշրջանառությանը, սպառողների կողմից էլեկտրոնային կնքված գործարքների կապակցությամբ նրանց իրավունքների պաշտպանության հետ կապված հիմնահարցերի ուսումնասիրությանը:

Հետազոտության արդյունքները և բացահայտված հիմնահարցերի լուծման առաջարկներն ու դրանց հիմնավորումները կարող են օգտագործվել նաև և օգտագործվել են իրավաստեղծ գործունեության ժամանակ, ինչպես նաև կարող են նպաստել դատական պրակտիկայի կատարելագործմանը:

Հետազոտության արդյունքների ներդրումն ու փորձարկումը: Ատենախոսությունը պատրաստվել է Երևանի պետական համալսարանի Իրավագիտության ֆակուլտետի քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնում: Ատենախոսությունում արտացոլված եզրահանգումները, հիմնադրույթները և առաջարկությունները համամասնորեն արտացոլված են հեղինակի կողմից հրապարակված թվով 6 գիտական հոդվածներում, ներկայացվել են Եվրոպական միության և Եվրոպայի խորհրդի համատեղ ծրագրի շրջանակներում 2015թ. մայիսի 8-9-ին կայացած «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքում փոփոխություն և լրացում կատարելու մասին հայեցակարգերի նախագծերի շուրջ» կլոր սեղան-քննարկմանը, ինչպես նաև ներառվել են ՀՀարդարադատության նախարարությանը ներկայացված օրենսդրական փոփոխությունների կատարման առաջարկում: «Պաշտպանության ներկայացվող դրույթներ»-ի 5-րդ և 6-րդ կետերում արտացոլված առաջարկներն հեղինակի ներկայացմամբ ներառվել են ՀՀքաղաքացիական օրենսգրքում և «Սպառողների իրավունքների պաշտպանության մասին» ՀՀօրենքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու օրենսդրական փաթեթում և 2016 թվականի հունիսի 17-ին ընդունվել ՀՀԱզգային ժողովի կողմից որպես օրենք:

Ատենախոսության կառուցվածքը: Ատենախոսությունը բաղկացած է ներածությունից, 3 գլուխներից, որոնք ներառում են 6 պարագրաֆ, եզրակացությունից և օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականության ցանկից:

Ատենախոսության հիմնական բովանդակությունը

Ներածությունում հիմնավորվել է թեմայի արդիականությունը, ներկայացվել են հետազոտության նպատակն ու խնդիրները, ընդհանուր մեթոդաբանությունը, գիտական նորոյթը, պաշտպանության ներկայացվող դրույթները, ինչպես նաև հետազոտության արդյունքների տեսական և գործնական նշանակությունը:

Առաջին գլխի վերտառությունն է **«Էլեկտրոնային ձևով կնքվող գործարքների իրավական բնութագիրը»**, որը բաղկացած է երկու պարագրաֆից:

«Էլեկտրոնային գործարքների ձևավորման և զարգացման պատմությունը» վերտառությամբ 1.1 պարագրաֆում ուսումնասիրվել են առաջին համակարգչային ցանցերը, ներկայացվել են համացանցի առանձնահատկություններն ու դրա բնույթի շուրջ ծագող իրավական հարցադրումները, վեր են հանվել էլեկտրոնային պայմանագրերի զարգացման պատմական փուլերն ու էլեկտրոնային պայմանագրերի տեսակները՝ ըստ տարբեր չափորոշիչների: Հեղինակն անդրադարձել է էլեկտրոնային առևտրի ոլորտում ընդունված առաջին միջազգային և վերպետական իրավական ակտերին, ինչպես նաև օտարերկրյա պետություններում տրված ընդհանուր կարգավորումներին: Հեղինակի կողմից էլեկտրոնային պայմանագրերի զարգացումը դիտարկվել է պայմանականորեն տարանջատվող երկու փուլերի շրջանակներում, այն է՝ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ստեղծումից մինչև համացանցի և www-ի ստեղծումը և դրանց ստեղծումից հետո:

«Գործարքի կնքման էլեկտրոնային ձևի առանձնահատկությունները» վերտառությամբ 1.2 պարագրաֆում քննարկվել է էլեկտրոնային հաղորդագրությունն էլեկտրոնային լինելու հիմքով խտրականության չենթարկելու սկզբունքը: Հեղինակը համեմատել է էլեկտրոնային միջոցներով կնքվող գործարքները ավանդական գրավոր ձևով կնքվող գործարքների հետ պարզելու, թե արդյոք այդպիսիք պետք է հավասարեցվեն ձևի տեսանկյունից: Վերոնշյալ ենթատեքստում առաջին հերթին համեմատվել են գրավոր փաստաթղթի ու էլեկտրոնային փաստաթղթի գործառնությունները, առանձնահատուկ ուշադրություն է դարձվել էլեկտրոնային փաստաթղթի բնօրինակի ու պատճենի տարբերակմանը: Այնուհետ ներկայացվել է ձեռագիր ստորագրության և էլեկտրոնային ստորագրության համեմատական վերլուծությունը՝ ընդգծելով էլեկտրոնային ստորագրությունների հուսալիության աստիճանները՝ ըստ տեսակների, ինչպես նաև էլեկտրոնային ստորագրության վերաբերյալ առկա մոտեցումներն ու մոդելները: Էլեկտրոնային և գրավոր փաստաթղթերի ու ստորագրությունների համեմատության արդյունքում հեղինակն ընդգծել է, որ էլեկտրոնային գործարքը գործարքի կամ պայմանագրի առանձին տեսակ չէ ու առաջարկել է առնվազն քաղաքացիական իրավուն-

քի տեսության մեջ առանձին քննարկման առարկա դարձնել գործարքի կնքման էլեկտրոնային ձևը:

Անդրադառնալով «էլեկտրոնային առևտուր» տերմինի տնտեսագիտական բնույթին ու դրա իրավական բնորոշմանը՝ հեղինակի կարծիքով ՀՀ-ում անհրաժեշտ չէ ընդունել «էլեկտրոնային առևտրի մասին» օրենք, քանի որ դրանում, այլ երկրների փորձով, կարգավորվելու են էլեկտրոնային փաստաթղթի ու ստորագրության, օֆերտայի և ակցեպտի ստացման ժամանակի և քաղաքացիաիրավական ընդհանուր բնույթ ունեցող այլ հարաբերությունների առանձնահատկությունները, որոնք գործարքի կնքման ձևով պայմանավորված պետք է կարգավորվեն հենց քաղաքացիական օրենսգրքով:

Երկրորդ գլխի վերտառությունն է «էլեկտրոնային ձևով պայմանագրերի կնքումը», որը բաղկացած է երկու պարագրաֆից:

«էլեկտրոնային ձևով պայմանագրերի կնքման եղանակները» վերտառությամբ 2.1 պարագրաֆում անդրադարձ է կատարվել էլեկտրոնային պայմանագրերի կնքման եղանակներին ու ավտոմատացված համակարգչային համակարգերով պայմանագրերի կնքմանը: Հեղինակի կարծիքով ավտոմատացված իրավական համակարգերի սուբյեկտ են համարվում այն անձինք, ովքեր վերահսկում են համակարգը: Հեղինակը վեր է հանել նաև սխալների խնդիրը էլեկտրոնային պայմանագրեր կնքելիս ու վերլուծել այդ կապակցությամբ կատարված օրենսդրական առկա կարգավորումների նպատակահարմարությունը:

«Օֆերտայի և ակցեպտի առանձնահատկությունները էլեկտրոնային ձևով պայմանագրեր կնքելիս» վերտառությամբ 2.2 պարագրաֆում հստակեցվել է օֆերտայում օֆերենտի կողմից տրամադրվող նվազագույն տեղեկությունների ցանկը՝ հաշվի առնելով օֆերենտին նույնականացնելու խնդրի արդիականությունը էլեկտրոնային պայմանագրերի դեպքում: Հեղինակը ներկայացրել է օֆերտայի և ակցեպտի ուղարկման և ստացման պահի, դրանց հետևանքի կապակցությամբ առկա միջազգային ու վերպետական կարգավորումները, ինչպես նաև ներպետական կարգավորման բացերը, ներկայացվել են այդ բացերի կարգավորման համապատասխան առաջարկներ: Ուսումնասիրելով օֆերտա անելու հրավերն ու հրապարակային օֆերտան՝ հեղինակը հանգել է եզրակացության, որ էլեկտրոնային միջավայրի տեսանկյունից առկա իրավակարգավորումը որևէ խնդիր չի առաջացնում: Վերլուծելով պայմանագրի կնքման պահի կապակցությամբ առկա տեսությունները ու browse-wrap, shrink-wrap և click-wrap պայմանագրերը՝ հեղինակն առաջարկել է կայքերի համար պարտադիր սահմանել «կրկնակի հարցման» կամ էլեկտրոնային փոստին նամակ ուղարկելու մեխանիզմը, որպիսիք գնորդների համար կապահովեն հստակության բավարար երաշխիքներ:

Երրորդ գլխի վերտառությունն է «էլեկտրոնային ձևով կնքվող պայմանագրերն առանձին ոլորտներում», որը բաղկացած է երկու պարագրաֆից:

Այս գլխում կատարված ոլորտների ընտրությունը պայմանավորված է էլեկտրոնային ձևով շրջանառվող փաստաթղթերի հետ կապված հենց այս ոլորտներում ծագող գործնական խնդիրների ու հարցերի քանակով, ինչպես նաև այդ խնդիրներին հնարավոր լուծումներ առաջարկելու առաջնահերթությամբ: Եվրոպական և ամերիկյան իրավական ակտերն առաջնահերթ կարևորում և մանրամասն կարգավորում են նախատեսում՝ ուղղված էլեկտրոնային միջավայրում սպառողների իրավունքների պաշտպանությանը՝ հաշվի առնելով վերջիններիս իրավական պաշտպանության խոցելիությունը էլեկտրոնային հարթակներում: Մյուս կողմից էլ պատահական չէ, որ «էլեկտրոնային առևտրի մասին» Միավորված ազգերի կազմակերպության կողմից մշակված մնուշային օրենքում որպես օրենքի առանձին հատուկ գլուխ հատկապես անդրադարձ է կատարվել էլեկտրոնային կոնսամենտներին, իսկ էլեկտրոնային առևտուրն ուսումնասիրած իրավագետների աշխատություններն էլ մեծամասամբ նվիրված են հենց փոխադրումներին՝ պրոյեկտելով էլեկտրոնային միջավայրի ընծեռած հնարավորություններն ու հատկապես այս ոլորտում ծագած մարտահրավերները:

«էլեկտրոնային ձևով կնքվող պայմանագրերն սպառողների իրավունքների պաշտպանության ոլորտում» վերտառությամբ 3.1 պարագրաֆում փորձ է կատարվել բացահայտել առկա օրենսդրական կարգավորման բացերն ու խնդիրները, կայքերում առկա սպառողներին շփոթեցնող ինֆորմացիայի հետևանքները: Ուսումնասիրվել են միջազգային և վերապետական իրավական ակտերում ամրագրված էլեկտրոնային միջավայրում կնքվող պայմանագրերի կապակցությամբ սպառողների իրավունքների պաշտպանության սկզբունքները: Էլեկտրոնային առևտրաշրջանառության մասնակից սպառողների իրավունքների պաշտպանության ամրապնդման նպատակով հեղինակը կատարել է մի շարք առաջարկներ թե կայքերի կողմից հրապարակվող ինֆորմացիայի, թե դրանց տեխնիկական չափանիշների բավարարման կթե ապրանքը վերադարձնելու սպառողի իրավունքի հետ առնչվող հարցերը կարգավորելու նպատակով: Հեղինակը նաև առաջարկել է անդրադառնալ էլեկտրոնային առևտրային հարթակ շահագործողի պարտականություններին ու ըստ այդմ կատարել համապատասխան օրենսդրական փոփոխություններ:

«էլեկտրոնային կոնսամենտը տրանսպորտային փոխադրումների ոլորտում» վերտառությամբ 3.2 պարագրաֆում վերլուծվել են թղթային և էլեկտրոնային կոնսամենտների թերություններն ու առավելությունները, ուսումնասիրվել են էլեկտրոնային կոնսամենտները կարգավորվող բազմաթիվ միջազգային ակտերը, թղթային կոնսամենտների հատուկ գործառույթներն ու դրանց կիրառությունը էլեկտրոնային կոնսամենտների դեպքում, ինչպես նաև ներկայացվել էլեկտրոնային բեռնագրերի կիրառության տարբեր էլեկտրոնային համակարգերը: Էլեկտրոնային կոնսամենտների

ներպետական կիրառության խթանման նպատակով հեղինակն առաջարկել է մշակել տիտղոսի ռեգիստրի կողմից գործարկման ենթակա կանոններ:

Եզրակացությունում տեսական և գործնական առկա մի շարք հիմնահարցերի կարգավորման նպատակով կատարվել են **հետևյալ հիմնական եզրահանգումներն ու առաջարկությունները**.

1. Հեղինակը, հիմք ընդունելով ներկայիս զարգացումները, տեխնոլոգիաների լայն տարածումն ու ամենատարբեր ծառայությունների էլեկտրոնային մատուցման տարածվածությունը, արձանագրել է, որ գործարքի կնքման էլեկտրոնային ձևը օրեցօր պահանջելու է յուրօրինակ մոտեցումներ ու կարգավորումներ՝ դրդելով այն քննարկել գործարքի կնքման գրավոր ձևից առանձին: Էլեկտրոնային փաստաթուղթն արդեն իսկ կատարում է գրավոր փաստաթղթի գործառույթները՝ միևնույն ժամանակ վերացնելով էլեկտրոնային միջավայրում «պատճեն» հասկացության գաղափարը ու հնարավորություն ընձեռելով ունենալ անհամար բնօրինակ փաստաթղթեր: Էլեկտրոնային թվային և ձեռագիր ստորագրությունների ուսումնասիրությունից հանգում ենք, որ էլեկտրոնային թվային ստորագրությունները ոչ միայն թույլ են տալիս նույնականացնել ստորագրողին, այլև հստակ որոշել ստորագրման պահը, ստորագրության տեղադրման կոնկրետ համակարգն ու համակարգիչը, էլեկտրոնային թվային ստորագրությամբ պաշտպանված փաստաթղթում փոփոխության կատարման հանգամանքը: Ավելին, էլեկտրոնային փաստաթղթի ու էլեկտրոնային թվային ստորագրության իսկությունը բացահայտելու համար անհրաժեշտ չեն ձեռագրաբանական փորձաքննություն ու ստորագրողի ձեռագրի այլ նմուշներ, որոնք հնարավոր է և հասանելի չլինեն: Էլեկտրոնային միջոցները կրճատել են տարածության և ժամանակային գործոններն ու դրանց հետ կապված ծախսերը: Էլեկտրոնային օֆերտայի և ակցեպտի, պայմանագրերի առանձին տեսակների, էլեկտրոնային փաստաթղթի, էլեկտրոնային թվային ստորագրության, պայմանագրի կնքման պահի, սպառողների իրավունքների պաշտպանության վերաբերյալ կարգավորումների, էլեկտրոնային կոնո-սամենտի կապակցությամբ առանձնահատկությունները հիմնավորում են, որ փաստաթղթային գրավոր գործարքին արհեստականորեն հավասարեցնելու փոխարեն անհրաժեշտ է էլեկտրոնային ձևը քաղաքացիական իրավունքի տեսության մեջ քննարկել որպես գործարքի կնքման առանձին ձև:

2. «Էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» ՀՀ օրենքում օգտագործված «էլեկտրոնային թվային ստորագրություն» արտահայտությունը սահմանափակում է էլեկտրոնային այլ ստորագրությունների օգտագործումն ու չի կարգավորում այդ ստորագրությունների իրավական կարգավիճակը: Հեղինակն անհրաժեշտ է համարում «էլեկտրոնային թվային ստորագրություն» արտահայտությունը փոխարինել «թվային

ստորագրություն» արտահայտությամբ՝ հաշվի առնելով, որ օրենքում առկա տրամաբանությունը համապատասխանում է միայն թվային ստորագրության չափորոշիչներին: Անհրաժեշտ է վերանայել «Էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» ՀՀ օրենքի վերտառությունը և այն վերանվանել «Էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային ստորագրության մասին» ՀՀ օրենք: Օրենքում հարկ է տարբերակված նախատեսել էլեկտրոնային ստորագրության և թվային ստորագրության հասկացությունները, որոնցից առաջինը պետք է լինի ավելի լայն և ընդգրկուն՝ ներառելով զաղտնաբառերը, կողերը, տարբեր ծրագրային լուծումները, ինչպես նաև թվային ստորագրությունը:

3. «Էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» ՀՀ օրենքը որևէ կերպ չի անդրադառնում էլեկտրոնային հաղորդագրությունների ուղարկմանն ու ստացմանը, մինչդեռ կարևոր է որոշել ինչպես դրանց ուղարկման և ստացման պահը, այնպես էլ վայրը: Այս առընչությամբ առաջարկում ենք «Էլեկտրոնային փաստաթղթի և էլեկտրոնային թվային ստորագրության մասին» ՀՀ օրենքում կատարել փոփոխություն և լրացում, մասնավորապես՝ օրենքում ավելացնել 7¹-րդ հոդվածը՝ հետևյալ վերտառությամբ և բովանդակությամբ.

«Հոդված 7¹. Էլեկտրոնային փաստաթղթերի ուղարկման և ստացման պահն ու վայրը

1. Էլեկտրոնային փաստաթուղթը համարվում է ուղարկված այն պահից, երբ այն դուրս է եկել ուղարկողի վերահսկողության ներքո գտնվող տեղեկատվական համակարգից:

2. Էլեկտրոնային փաստաթուղթը համարվում է ստացված այն պահից, երբ

ա) այն մուտք է գործում կողմի մատնանշած տեղեկատվական համակարգ կամ

բ) այն հայտնաբերվել է հասցեատիրոջ կողմից, եթե ուղարկվել է նրա կողմից չմատնանշված տեղեկատվական համակարգին

3. Էլեկտրոնային հաղորդագրությունների ուղարկման և ստացման վայրը որոշելիս հիմք է ընդունվում իրավաբանական անձանց դեպքում՝ նրանց գտնվելու վայրը, իսկ ֆիզիկական անձանց դեպքում՝ նրանց բնակության վայրը»:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում ևս պետք է կատարել փոփոխություն և ամրագրել, որ էլեկտրոնային փաստաթղթերի ուղարկման և ստացման կապակցությամբ գործում է այլ կարգավորում: Այսպես, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 449-րդ հոդվածի 1-ին մասում «այսամանագիրը կնքված է համարվում օՖերտա ուղարկած անձի կողմից դրա ակցեպտոն ստանալու պահից» նախադասությունից հետո կատարել լրացում հետևյալ բովանդակությամբ.

«Էլեկտրոնային միջոցներով ուղարկված օֆերտայի և ակցեպտի ստացման առանձնահատկությունները կարգավորվում են օրենքով»:

Հարկ է նշել, որ էլեկտրոնային փաստաթղթի ստացման հետ կապված հեղինակի առաջարկը հիմք է ընդունվել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում էլեկտրոնային առևտրի հետ կապված փոփոխությունների կատարման ժամանակ և արտացոլվել է «ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի երրորդ, հինգերորդ հոդվածներում:

4. Առկա կարգավորման պարագայում էլեկտրոնային ձևով կնքվող պայմանագրերի համար օբյեկտիվորեն հնարավոր չէ ապահովել օֆերտայի և ակցեպտի հետկանչ, քանի որ բացի տեխնիկական խափանումների դեպքերից, հետկանչի հաղորդագրությունը չի կարող ավելի շուտ հասնել, քան օֆերտայի կամ ակցեպտի հաղորդագրությունը: Ուստի առաջարկում ենք ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 451-րդ հոդվածում ավելացնել պարբերություն, որով կնախատեսվի «մտածելու որոշակի ժամկետ» էլեկտրոնային միջոցով կատարվող օֆերտայի հետկանչի համար: Այդ ժամկետը պետք է լինի ողջամիտ, որպեսզի մյուս կողմի իրավունքների խախտում ևս թույլ չտրվի: Ավելին՝ նույն օրենսգրքի 452-րդ հոդվածում ևս պետք է ավելացնել դրույթ հետևյալ ձևակերպմամբ. *«Էլեկտրոնային միջոցներով ուղարկված օֆերտան կարող է հետ կանչվել սույն օրենսգրքի 451-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նշված ժամկետում, եթե այլ վերապահում չկա օֆերտայում կամ չի բխում առաջարկի էությունից կամ այն իրավիճակից, որում այն արվել է»:* Ընդ որում՝ հետկանչի նույնական ժամկետ պետք է նախատեսել նաև ակցեպտի համար ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 455-րդ հոդվածում:

Հետկանչի վերոնշյալ կարգավորումները հաշվի առնելով՝ անհրաժեշտ է նաև փոփոխություններ կատարել պայմանագրի կնքման պահի կապակցությամբ, մասնավորապես՝ **ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 449-րդ հոդվածի 1-ին մասում ավելացնել նախադասություն հետևյալ բովանդակությամբ.**

«Էլեկտրոնային միջոցներով պայմանագիր կնքելու դեպքում պայմանագիրը կնքված է համարվում ակցեպտից հրաժարվելու ժամկետի ավարտին հաջորդող օրը՝ բացառությամբ հետևյալ դեպքերի.

ա) ակցեպտանտը հրաժարվել է ակցեպտից հրաժարվելու իր իրավունքից կամ

բ) ակցեպտանտը ձեռնարկել է սույն օրենսգրքի 454-րդ հոդվածի 3-րդ մասում նշված գործողություններից որևէ մեկը»:

5. Հեղինակը նաև առաջարկում է փոփոխություններ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում և «Սպառողների իրավունքների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքում հաշվի առնելով, որ ներկայիս իրավակարգավորումը նախատեսում է սահմանափակ հնարավորություն ապրանքների վերադարձման հետ կապված՝ չկարևորելով հատկապես էլեկտրոնային առևտրի պա-

րագայում սպառողի՝ ապրանքն առաքելիս այն առաջին անգամ տեսնելու առանձնահատկությունը: Մասնավորապես՝ փոփոխություններ և լրացումներ պետք է կատարվեն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 517-րդ հոդվածում, ինչպես նաև «Սպառողների իրավունքների պաշտպանության մասին» ՀՀ - օրենքի 23-րդ հոդվածում և առաջարկվում է այդպիսիք շարադրել հետևյալ նոր խմբագրությամբ:

«Հոդված 517. Պատշաճ որակի ոչ պարենային ապրանքը փոխարինելու և (կամ) վերադարձնելու գնորդի իրավունքը

1. *Գնորդն իրավունք ունի պատշաճ որակի ոչ պարենային ապրանքն իրեն հանձնելու պահից 14 օրվա ընթացքում, եթե վաճառողն ավելի երկար ժամկետ չի հայտարարել, գնված ապրանքն այն գնելու կամ վաճառողի հայտարարած այլ վայրերում վերադարձնել և (կամ) փոխարինել այլ չափի, ձևի, գույնի կամ համասնան կոմպլեկտայնության ապրանքով՝ գնի տարբերության դեպքում անհրաժեշտ վերահաշվարկ կատարելով վաճառողի հետ:*

2. *Ապրանքը փոխարինելու կամ վերադարձնելու մասին գնորդի պահանջը բավարարվում է, եթե ապրանքը չի օգտագործվել, պահպանված են դրա սպառողական հատկանիշները և առկա են ապրանքը հենց այդ վաճառողից ձեռք բերելու մասին ապացույցներ:*

3. *Այն ապրանքների ցանկը, որոնք սույն հոդվածով սահմանված հիմքերով չեն կարող փոխարինվել կամ վերադարձվել, որոշվում է օրենքով կամ այլ իրավական ակտերով սահմանված կարգով:*

4. *Պատշաճ որակի ոչ պարենային ապրանքը վաճառողի գտնվելու վայր վերադարձնելու հետ կապված ծախսերը կատարվում են գնորդի հաշվին, եթե այլ բան նախատեսված չէ կողմերի համաձայնությամբ:*

Նմանապես պետք է նոր կարգավորում նախատեսել նաև “Սպառողների իրավունքների պաշտպանության մասին” ՀՀ օրենքի 23-րդ հոդվածում և այն շարադրել հետևյալ նոր խմբագրությամբ.

«Հոդված 23. Պատշաճ որակի ապրանքը փոխարինելու և (կամ) վերադարձնելու սպառողի իրավունքը

1. *Սպառողն իրավունք ունի վերադարձնել և (կամ) փոխարինել պատշաճ որակի ապրանքը նմանօրինակ ապրանքով այն վաճառողի մոտ, ումից ձեռք է բերել ապրանքը կամ վաճառողի կողմից հայտարարված այլ վայրում, եթե նշված ապրանքը հարմար չէ ձևով, եզրաչափերով, գույնով, չափով կամ այլ պատճառներով չի կարող օգտագործվել սպառողի կողմից իր նշանակությամբ, բացառությամբ սույն հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված դեպքերի և կառավարության սահմանած անվանացանկով ապրանքների:*

Սպառողն իրավունք ունի փոխարինել և (կամ) վերադարձնել պատշաճ որակի ապրանքն իրեն հանձնելու պահից 14 օրվա ընթացքում, եթե վաճառողն ավելի երկար ժամկետ չի հայտարարել: Պատշաճ որակի ապ-

րանքը վերադարձնելու ժամկետը համարվում է նաև պահպանված, եթե սպառողն ապրանքն ստանալու օրվանից տասնչորսօրյա ժամկետում այն հանձնել է փոստային, սուրհանդակային, տրանսպորտային կամ առաքման այլ ծառայությանը:

Պատշաճ որակի ապրանքը փոխարինվում և (կամ) վերադարձվում է, եթե նշված ապրանքը չի օգտագործվել, պահպանված են դրա ապրանքատեսքը, սպառողական հատկությունները, կապարակնիքները, ապրանքային պիտակները, ինչպես նաև սպառողին տրված վճարման փաստը հավաստող փաստաթուղթը կամ օրենքով սահմանված այլ հաշվարկային փաստաթուղթ:

2. Պատշաճ որակի ապրանքը չի կարող վերադարձվել այն դեպքերում, երբ.

ա) ապրանքների պատրաստումը և մատակարարումը իրականացվել է գնորդի հատուկ պահանջներին համապատասխան կամ ապրանքները անհատականացված են, եթե այլ բան նախատեսված չէ վաճառողի ու գնորդի միջև կնքված պայմանագրով.

բ) մատակարարվում են ապրանքներ, որոնք ունեն արագ փչացման, քայքայման կամ որակի փոփոխության հատկություն, եթե այլ բան նախատեսված չէ վաճառողի ու գնորդի միջև կնքված պայմանագրով.

գ) կապարակնքված ապրանքների վաճառքի դեպքում, որոնք վերադարձման ենթակա չեն առողջապահական կամ հիգիենիկ նկատառումներից ելնելով և որոնք մատակարարվելուց հետո ապակապարակնքվել են գնորդի կողմից.

դ) ապրանքների վաճառքի դեպքում, որոնք մատակարարումից հետո, իրենց բնույթից ելնելով, անքակտելիորեն միախառնվում են միմյանց հետ, եթե այլ բան նախատեսված չէ վաճառողի ու գնորդի միջև կնքված պայմանագրով.

ե) կապարակնքված ծայնային կամ տեսածայնային ծայնագրության կամ կապարակնքված ծրագրային ապահովման մատակարարման դեպքում, որոնք մատակարարելուց հետո ապակապարակնքվել են գնորդի կողմից, եթե այլ բան նախատեսված չէ վաճառողի ու գնորդի միջև կնքված պայմանագրով.

զ) թերթերի, ամսագրերի, գրքերի կամ այլ տպագիր նյութերի մատակարարման դեպքում, բացառությամբ բաժանորդագրման դեպքում, եթե այլ բան նախատեսված չէ վաճառողի ու գնորդի միջև կնքված պայմանագրով.

է) աճուրդում կամ բողոսայում կնքված պայմանագրերի դեպքում.

ը) թվային կրիչի վրա չմատակարարվող թվային բովանդակության մատակարարման դեպքում, երբ դրա կատարումն սկսվել է սպառողի անվերապահ նախնական համաձայնությամբ, համաձայն որի՝ սպառողն այդպիսով կորցնում է իր վերադարձման իրավունքը, եթե այլ բան նախատեսված

չէ վաճառողի ու գնորդի միջև կնքված պայմանագրով:

3. Կրեդիտի միջոցով, այդ թվում՝ վարկային քարտի օգնությամբ ծեռք բերված ապրանքը վերադարձնելու հետ կապված հարաբերությունները կարգավորվում են «Սպառողական կրեդիտավորման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով»:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում և «Սպառողների իրավունքների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու վերաբերյալ հեղինակի առաջարկները հիմք են ընդունվել էլեկտրոնային առևտրի հետ կապված օրենսդրական փոփոխությունների կատարման փաթեթում և ամբողջությամբ արտացոլվել «ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում լրացումներ և փոփոխություններ կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի վեցերորդ և «Սպառողների իրավունքների պաշտպանության մասին» ՀՀ օրենքում լրացում և փոփոխություն կատարելու մասին» ՀՀ օրենքի երկրորդ հոդվածում:

6. Ինտերնետային կայքում կամ էլեկտրոնային հավելվածներով գործարքներ կնքելիս սպառողներին առավել ամբողջական տեղեկատվություն ապահովելու նպատակով անհրաժեշտ է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում լրացում կատարել և անդրադառնալ էլեկտրոնային առևտրային հարթակ շահագործողի պարտականություններին ու արտացոլել, որ նա պարտավոր է ցուցադրել վաճառողի (աշխատանքներ կատարողի, ծառայություններ մատուցողի) վերաբերյալ օրենքով սահմանված պարտադիր տեղեկատվությունը (*պայմանագիր կնքելու համար անհրաժեշտ գործողությունների հաջողակականությունը, առաքման սահմանափակումները, կայքի շահագործման հասանելիության սահմանափակումները, բողոքների քննության և վեճերի լուծման արտադատական կարգը*) և պահպանել վաճառողի (աշխատանքներ կատարողի, ծառայություններ մատուցողի)՝ հարթակում գրանցված լինելու ամբողջ ժամանակահատվածում և դրա ավարտից հետո առնվազն 3 ամիս, եթե ավելի երկար ժամկետ նախատեսված չէ օրենքով կամ էլեկտրոնային առևտրային հարթակը շահագործողի հետ կնքված պայմանագրով:

7. Փոխադրումների բնագավառում ներկայիս ներպետական իրավակարգավորումը թեև չի խոչընդոտում էլեկտրոնային կոնոսամենտների կիրառությանը, բայց և առկա չեն բավարար մեխանիզմներ խթանելու դրանց ապահով ու հուսալի շրջանառությունը: Ի գարգացումն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 152-րդ հոդվածով նախատեսված պահանջի՝ հեղինակն առաջարկում է «Լիցենզավորման մասին» ՀՀ օրենքի 43-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նախատեսել արժեթղթերի շրջանառության բնագավառում, որպես առանձին գործունեության տեսակ նախատեսել նաև տիտղոսի ռեգիստրների կողմից անվանական կամ օրդերային արժեթուղթ հանդիսացող տրանսպորտային փաստաթղթով հավաստված իրավունքների ամրագրման գոր-

ծունեությունը որպես առանձին գործունեության տեսակ: Բացի այդ, առաջարկվում է ստեղծել տիտղոսի ռեգիստր, որտեղ կգրանցվեն օգտատերերը: Տիտղոսի ռեգիստրում կատարված գրանցումը կունենա նույն իրավական ուժը, ինչ թղթային կոնոսամենտներով իրավունքի փոխանցման դեպքում: Տիտղոսի ռեգիստրում իրավունքներ գրանցելու համար իրավատերերը պետք է հետևեն որոշակի կանոնների, որոնք մշակված և ընդունված կլինեն օրենքի տեսքով (ինչպես պահանջում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 152-րդ հոդվածը), կարող են ձևակերպվել որպես այդ ռեգիստրի ներքին իրավական ակտ կամ կարող են ներկայացվել որպես պայմանագիր, որը կկնքվի ռեգիստրի և իրավատիրոջ միջև: Ըստ հեղինակի՝ **այդ կանոնները կամ պայմանագրի պայմանները պետք է առնվազն պարունակեն.**

1. *Ցանկացած օգտատեր պատասխանատու է իր տրամադրած տեղեկատվության ճիշտ և ամբողջական լինելու համար և պարտավոր է տեղեկացնել ռեգիստրին տեղեկատվության ցանկացած փոփոխության մասին:*

2. *Ցանկացած օգտատեր պարտավոր է օգտագործել այնպիսի տեղեկատվական համակարգ, որն ընդունելի է ռեգիստրի կողմից և պարտավոր է այդ համակարգը պահպանել աշխատանքային բարեկարգ վիճակում:*

3. *Յուրաքանչյուր օգտատիրոջ տրվելու է մասնավոր բանալի, և օգտատերը պատասխանատու է ապահովել այդ բանալու անհասանելի լինելը: Յուրաքանչյուր օգտատեր պատասխանատու է անհապաղ տեղեկացնել ռեգիստրին, եթե կորցրել կամ այլ կերպով երրորդ անձանց հասանելի է դարձրել իր մասնավոր բանալին:*

4. *Օգտատիրոջ կողմից ռեգիստրի համակարգից օգտվելը դատարեցնելու դեպքում օգտատերը պարտավոր է.*

ա) *կարդալ իրեն ուղարկված բոլոր նամակները,*

բ) *բոլոր հնարավոր հասցեատերերը պետք է տեղեկացվեն համակարգից իր դուրս գալու մասին:*

5. *Փոխադրողի կողմից բեռի վերաբերյալ կատարված ցանկացած հայտարարություն կունենա նույն իրավական ուժը, ինչ թղթային կոնոսամենտների դեպքում:*

6. *Էլեկտրոնային կոնոսամենտը կարող է լինել փոխանցելի և ոչ փոխանցելի: Եթե փոխադրողը մտադրված է ստեղծել փոխանցելի կոնոսամենտ, նա պետք է նշի, որ կոնոսամենտն օրդերային է:*

7. *Երբ փոխադրողը ստեղծում է էլեկտրոնային կոնոսամենտ, նա պետք է նշի.*

ա) *բեռն առաքողին,*

բ) *կոնոսամենտի տիրապետողին և*

գ) *բեռն ստացողին*

8. *Նոր իրավատիրոջ կողմից իր որպես իրավատեր նշանակումն ընդունելու պահից կամ իրավատեր նշանակվելու պահից 24 ժամը լրանալուց*

հետո փոխադրման պայմանագիրը համարվում է կնքված փոխադրողի և նոր իրավատիրոջ միջև նույն փոխադրման պայմաններով, ինչպիսիք նշված են կոնոսամենտում: Նույն պահից դադարում են նախկին իրավատիրոջ իրավունքներն ու պարտականությունները: Նոր իրավատերն օգտվում է այն նույն իրավունքներից և կրում է նույն պարտականությունները, ինչ նախկինը:

9. Ցանկացած ժամանակ մինչև բեռն ստանալը իրավատերն իրավունք ունի պահանջել, որ փոխադրողն իրեն տրամադրի թղթային կոնոսամենտ: Նման պահանջ ստանալուց հետո փոխադրողը պարտավոր է անմիջապես թողարկել թղթային կոնոսամենտ, որում պետք է ներառվեն էլեկտրոնային կոնոսամենտի բոլոր տվյալները, ինչպես նաև առանձին տվյալներ տվյալ կոնոսամենտի էլեկտրոնային տարբերակի նկատմամբ նախկինում եղած բոլոր իրավատերերի մասին: Էլեկտրոնային կոնոսամենտը կորցնում է իր ուժը թղթային համարժեքի թողարկման պահից:

Թեկնածուական ատենախոսության հիմնական դրույթներն արտացոլված են հեղինակի հետևյալ հրապարակումներում.

Գիտական հոդվածներ`

1. Հայկյանց Ա., Դանիելյան Վ. Գործարքի կնքման էլեկտրոնային ձևի հարցի շուրջ, Բանբեր Երևանի համալսարանի, Երևան, 2013, 139.3, 35-45 էջեր,

2. Դանիելյան Վ. Օֆերտայի և ակցեպտի հետ կապված հարցեր էլեկտրոնային ձևով կնքվող պայմանագրերի դեպքում, Արդարադատություն, Երևան, 2015, թիվ 28, 37-43 էջեր,

3. Դանիելյան Վ. Պայմանագրի կնքման վայրի որոշման և օֆերտայի առանձնահատկությունները էլեկտրոնային ձևով կնքվող պայմանագրերի դեպքում, Դատական իշխանություն, Երևան, 2015, թիվ 11-12/197-198, 48-55 էջեր,

4. Դանիելյան Վ. Էլեկտրոնային ստորագրությունը որպես պայմանադիր կողմերի նույնականացման միջոց, Պետություն և իրավունք, Երևան, 2016, թիվ 4(74), 45-53 էջեր,

5. Հայկյանց Ա., Դանիելյան Վ. Սպառողների իրավունքների պաշտպանությունն էլեկտրոնային միջավայրում, Բանբեր Երևանի համալսարանի, Երևան, 2016, 2(20), 58-65 էջեր,

6. Դանիելյան Վ. Էլեկտրոնային կոնոսամենտը որպես նոր սերնդի տրանսպորտային փաստաթուղթ, Այլընտրանք գիտական հանդես, Երևան, 2017, թիվ 1, 237-247 էջեր:

РЕЗЮМЕ

ДАНИЕЛЯН ВАРДУИ СТЕПАНОВНА

ПРОБЛЕМЫ ЮРИДИЧЕСКОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СДЕЛОК ЗАКЛЮЧАЕМЫХ В ЭЛЕКТРОННОЙ ФОРМЕ В ДЕЛОВОМ ОБОРОТЕ (СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ)

Конец 20-го века ознаменовался событием, которое изменило мир традиционных представлений и сознание людей. Речь идет о создании Интернета, который сократил пространство, ускорил обмен информации. Предприниматели не отрицают влияние Интернета и новых технологий на их деятельность, а также на преобразование традиционной торговли и на ее осуществление. Интернет, однако, поставил общество перед фактом переосмысления существующих общественных представлений.

В настоящее время информационно-коммуникационные технологии являются главным стимулом развития экономики. С развитием современных технологий обмен информации усовершенствован, использование информационных технологий в бизнесе получило широкое распространение, в связи с чем все чаще заключаются договора с помощью электронных средств. Субъекты гражданского права, отправляя электронные оферты и акцепты, заключают договоры, выполняют обязательства, согласно заключенным договорам, а иногда даже решают свои споры на онлайн-платформах.

В Армении также электронная торговля развивается стремительными шагами. Национальные программные решения и инициативы, возможности интернет-банкинга уже распространенные в банковской сфере, а также политика Центрального банка Республики Армения (далее РА) по внедрению международных электронных платежных систем и электронных денег содействуют заключению сделок в электронной форме.

Экономисты первыми обратили внимание на возможности развития торговли, предоставляемые Интернетом. Понимая неограниченные возможности Интернета для предпринимателей, они сразу же попытались выявить удачный и неудачный опыт бизнесменов и установить бизнес-правила для достижения успеха и быстрого экономического роста в данной сфере. Однако, в юриспруденции данный прогресс привел к ряду теоретических и практических проблем. Действующие правовые решения и механизмы, используемые для регулирования традиционного бизнеса, не применимы при регулировании отношений, возникших в Интернете.

Новая реальность позволяет сделать вывод, что в правилах общественных отношений, регулируемых гражданским законода-

тельством, есть качественно новые отношения, которые нуждаются в регулировании. Изучение законодательства и практики в Республике Армения показало, что отношения, возникающие в Интернете, комплексно не регулируются действующим законодательством, не обеспечивается полная защита прав и интересов участников этих отношений.

Трудности возникают, в частности, в следующих отраслях права: в **гражданском праве** - с заключением договоров посредством обмена электронных данных, сделок, транзакций, с легитимностью электронной цифровой подписи, а также с защитой авторских прав, в **гражданско-процессуальном праве** - с легитимностью сделок, заключенных посредством Интернета, в **финансовом праве** - с налоговыми и таможенными вопросами.

Наличие вышеизложенных проблем привело к необходимости пересмотра наших подходов к заключению, отзыву, моменту подписания договоров об оферте, акцепте, о защите прав потребителей и решению теоретических и практических проблем данного сектора.

Исходя из вышеуказанных замечаний, предметом изучения в диссертации стали история электронных транзакций, в частности электронных договоров; особенности письменной формы сделки, в частности функции письменных документов и рукописной подписи; особенности сделок, заключенных с помощью электронных средств, разделяя функции электронных документов и электронных подписей; сравнение письменных сделок со сделками заключенных с помощью электронных средств, выявляя особенности электронных сделок; уточнение особенностей электронной оферты и акцепта, момента и места подписания электронного договора; электронные договора в конкретных областях, возможные механизмы защиты прав потребителей и вызовы применения электронного коносамента в области перевозок; выявление особенностей внутреннего законодательства, регулирующего электронные контракты, анализ иностранных правовых норм и судебной практики, оценка эффективности Армянского законодательства и пробелы урегулирования в законодательстве.

В диссертации проведен сравнительный анализ законодательства и практики иностранных государств и законодательства РА, что позволило выявить имеющиеся в Республике Армения проблемы в данной области и представить конкретные предложения для изменения гражданского законодательства Республики Армения и совершенствования практики его применения.

SUMMARY

VARDUHI STYOPA DANIELYAN

ISSUES IN RELATION TO LEGAL REGULATION OF BUSINESS TRANSACTIONS CONCLUDED IN ELECTRONIC FORM (LEGAL-COMPARATIVE ANALYSIS)

The end of the 20th century was marked by an event that changed the world of traditional ideas and the consciousness of people. Creation of the Internet reduced distance, accelerated the exchange of information. Entrepreneurs do not deny the influence of the Internet and new technologies on their activities, as well as on the transformation of traditional trade and its implementation. The Internet, however, pushed the society to rethink existing perceptions.

At present, information and communication technologies are the main stimulus for the development of the economy. With the help of modern technologies, the exchange of information has improved, businesses use information technologies widely in their daily operations, thus, the signing of contracts by electronic means has become more frequent. Subjects of the Civil law conclude contracts by sending electronic offers and acceptances, fulfill obligations arising from contracts, and sometimes even resolve their disputes on online platforms.

In Armenia, e-commerce is also developing with bold steps. National software solutions and initiatives, widespread opportunities of Internet banking in the banking sector, as well as the strategic policies of the Central Bank of the Republic of Armenia on electronic money and the introduction of international electronic payment systems into the local economy facilitate the conclusion of transactions in an electronic form.

Economists were the freshmen to pay attention to electronic commerce and the opportunities provided through the Internet. Realizing unlimited new opportunities for entrepreneurs, they immediately tried to identify electronic successes and failures of business people and recruit business rules for success on the Internet and for rapid economic growth.

In jurisprudence, however, such progress has led to a number of theoretical and practical problems. Existing legal solutions and mechanisms that were set out to regulate traditional business issues cannot be used to regulate relationships that arise electronically.

The new reality allows us to conclude that we now witness qualitatively new relations in the line of other social relations governed by civil legislation that require proper specific regulation. The study of legislation and practice in

the Republic of Armenia showed that relations arising in the electronic environment are not comprehensively regulated by the current legislation, leaving a gap to fill to ensure full protection of the rights and interests of participants of these relations.

Difficulties arise in a number of fields of law: in Civil law, regarding electronic contracts, through data exchange, Internet transactions, electronic payments, the legitimacy of digital signatures, and the protection of copyright; in Civil procedural law as regards the legitimacy of transactions concluded through computer Network; in Finance law concerning tax and customs issues.

Existence of these matters led to a necessity to revise and reconsider our approaches on the electronic form of transaction, regarding the offer and acceptance and on their cancellation, on the moment of signing the contract, on protecting the rights of consumers and solving theoretical and practical problems of this sector.

Based on the above remarks, the author analyzed in the dissertation the history of electronic transactions, in particular electronic contracts, the characteristics of the written form of the transaction, especially the functions of written documents and handwritten signature, the features of transactions concluded by electronic means, separating the functions of electronic documents and electronic signatures. The author also compared written transactions with transactions concluded by electronic means, identifying the features of electronic transactions, clarified the qualities of the electronic offer and acceptance, the moment and place of signing the electronic contract, researched electronic contracts in specific areas, possible mechanisms for protecting consumer rights and the challenges of using an electronic bill of lading in the transportation, identifying the specifics of domestic legislation governing electronic contracts, analyzing foreign legal norms and jurisprudence, evaluated the effectiveness of the Armenian legislation and gaps in the legislation.

In the dissertation the author carried out comparative analysis of the legislation and practice of foreign states and Armenian legislation, which made it possible to identify the problems in the Republic of Armenia in this area and to submit explicit proposals for changing the civil legislation of the Republic of Armenia and improving the practice of its application.